

нение на българския народ. От тоя миг тоя народ започва да се оформя като нация. В средата на века един от турските султани регламентира устройството на еснафските сдружения. Трябва да предполагаме, че тяхното старо средновековно устройство, което отговаряше на особеностите на феодалното стопанство, е било до голяма степен отживяло. Многобройните колективни находки от сребърни талери, сечени от унгарски, австрийски и други крале и императори от тая епоха, сведочат за необикновения дотогава развой на търговията. Ието строят се часовникови кули в градовете и те с ударите на своите клепада започват да отмерват часовете за работа и почивка в търговските и промишлените улици. В 1741 г. се издига такава кула в гр. Шумен, в 1762 г. — в Берковица, в 1778 г. — в Дряново и пр. Във втората половина на века по църквите на атонските манастири ние виждаме изписани ликови на български дарители. Промислеността и търговията се засилват. Новите производителни сили са вече налице. Необходими са нови производствени отношения и тия производствени отношения се създават бавно при особените условия на робството и в борба едновременно с феодалните отношения в недрата на самото българско общество и с тия, които се поддържат от турската феодална власт. Започва оформянето на българската буржоазна класа. Създава се бавно на основата на тия производствени отношения и нова идеология, и нов светоглед в борба със старата идеология, със стария светоглед.

Етапите на тая борба са известни. Първият свършва с Кримската война (1856 г.), вторият — с Освобождението. В края на XVIII и в началото на XIX век българите започват да строят в страната големи църкви с камбанарии до тях, започват да обновяват манастирите си, продължават да строят часовникови кули, строят магазини, магазини, обширни къщи. Между 1780 и 1790 г. се възобновява Рилският манастир. В 1790 г. започва строежът на голямата базилика „Св. Богородица“ в Самоков, в 1795, 1799 и 1809 г. се строят различни параклиси край Рилския манастир, в 176 г. се възстановява „Св. Никола“ в Плевен, в 1798 г. се строи „Св. Петка“ в Габрово (сегашната „Св. Иван“), в 1805 г. — „Св. Никола“ в Елена, в 1806—1807 г. — великолепната базилика „Св. Троица“ в Русе, в 1804 г. — „Св. Богородица“ в Габрово, в 1802 г. — „Св. Никола“ в Станке Димитров и пр. Часовниковата кула в Габрово е градена в 1804 г., тая в Трявна — в 1813 г., тая в Килифарево — в 1814 г., тая в

Елена — в 1815 г. и пр. „Св. Богородица“ в Копривщица е правена в 1817 г. В 1817 и 1819 г. са построени части от грамадните сгради в Рилския манастир. Така започва процесът на заменяването на турската монументална архитектура у нас с българска монументална архитектура.

Основните движещи сили на тоя процес са, както казахме, бавното издигане на новата буржоазна класа, бавното създаване на търговско-промишлени производствени отношения и последиците от това, най-важните от които са създаване на национално самосъзнание у българския народ и борбата, която той започва да води срещу феодалния строй и неговите порядки. В постройките, които се издигат, ние трябва да видим отражение на идеалите на целокупния български народ, тъй като те са строени от еснафските сдружения, в които работниците са вече много пъти повече от собствениците. Ние трябва да видим в тях и отражението на растящата мощ на новия еснаф, т. е. на промислеността. Не трябва да ни учудва това, че първите обществени и първите монументални български постройки след часовниковите кули са църквите. Безсъмнено борбата за черковна независимост е етап не само в процеса на оформянето на българския народ като нация, но и етап в борбата му срещу феодализма, тъй като гръцкото духовенство у нас е било носител на феодални порядки, продължавало е да налага тежки феодални налози на населението, и то по начини, свойствени на феодализма. Така борбата за черковна независимост е част от класовата борба на новосъздащата се българска буржоазия срещу феодализма.

Строежът на обществени и частни сгради, който започва приблизително от 1790 г., ще се усили особено много след 1830 г., когато християнското население в Турция се обявява за равноправно с мохамеданското и когато българските занаятчийски работилници остават единствените доставчици на Турция на много от своите произведения, тъй като Гърция става самостоятелна държава. Особено показателен е строежът на църквите. Еднокорабни църкви, покрити с цилиндрични сводове и дори със слепи куполи, продължават да се строят още известно време. Такава е „Св. Никола“ в гр. Елена. С широки слепи куполи са покрити и част от параклисите на Рилския манастир, изградени в 1817, 1819, 1820 и 1835 г. Край градовете от този вид църкви е строената в 1835 г. от участника във Велчовата завера калфа Димитър Софиалията църква в Преображенския манастир и